prethodno priopćenje / preliminary communication
DOI: 10.61305/2303-7008.2025.13.1.35
Received:11.11.2024.
Accepted:15.01.2025.

PREDAGOŠKI I DRUŠTVENI ANGAŽMAN KASIMA PROHIĆA

Ahmed Kico

ABSTRACT

Istraživanja i rad o Kasimu Prohiću imaju za cilj da dio bosanskohercegovačke tradicije koja se odnosi na intelektualce bude prezentiran na autohton način, kako se i dalje ne bi čekalo da našu baštinu «istražuju i prezentiraju» nezainteresirani posmatrači «sa strane» bez supstancijalne vezanosti za ovdašnju kulturu. Zbog toga i ovo istraživanje o profesoru Prohiću treba promišljati na izvoran način, i to u ime mnogih stvari toliko očevidnih, pa i u ime egzemplarnosti Bosne i Hercegovine za svaku geofilozofiju i geopolitiku. Život i djelo profesora Prohića bila je „otvorena forma", koja je bila potrebna za sve, ali istovremeno veoma opasna za njegovu duhovnu i svekoliku opstojnost. Profesor Prohić se svojim etičkim i odgovornim angažmanom suprotstavljao „velikosrpskim nacionalistima i onda kad oni još nisu ni mislili da će petokraku zvezdu da zamene kokardom". Zato se s pravom može ustvrditi da je profesor Prohić u svom ukupnom angažmanu uvijek isticao bosansku posebnost i samostalnost.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, bosanska posebnost, samostalnost, tradicija, baština, kultura, nacionalizam, geofilozofija, geopolitika.

PEDAGOGICAL AND SOCIAL ENGAGEMENT OF KASIM PROHIĆ

This paper on Kasim Prohić aims to present in an autochthonous way a piece of Bosnia and Herzegovina›s intellectual traditions to prevent our heritage from being «researched and presented» by disinterested observers or «bystanders» without substantial attachment to the regional culture. That is why it›s necessary to observe this paper as authentic, because of its many evident matters, but also for the nature of geophilosophy and geopolitics. Professor Prohić›s life and work were an «open form», much needed for everyone, but at the same time dangerous

for his spiritual and overall survival. Professor Prohić›s ethical and responsible engagement opposed the «Greater Serbian nationalists, even when they didn›t think they would replace the five-pointed star with a cockade». That is why it is with the right to assert that Professor Prohić›s overall involvement always emphasized Bosnian uniqueness and independence.

Key words: Bosnia and Herzegovina, bosnian uniqueness, independence, triadition, culture, nationalism, geophilosophy, geopolitics.

1.0 Uvodna razmatranja

Nova etika odgovornosti (Hans Jonas, *Princip odgovornosti*) spram bosanskohercegovačke tradicije i na konkretnom primjeru profesora Kasima Prohića podrazumijeva iskaz koji će izvršiti «dekonstrukciju hijerarhije autoriteta», bilo da su se oni (autoriteti) stvarali unutar duhovnog prostora BiH, ili da su dolazili «sa strane». Istraživanja su pokazala da je Kasim Prohić, u najširem smislu riječi i bez pretenzije da se u bilo kom vrijednosnom smislu poredi, zapravo bio ličnost, makar svoga vremena, koja se na praktičnom i etičkom planu može dovoditi u vezu sa grčkim filozofima, kao i modernim misliocima kakvi su Edmund Husserl (1859.-1938.), Maurice Merleau-Ponty (1908.-1961.), Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno (1903.-1969.), György Lukácsa (1885.-1971.), Walter Bendix Schönflies Benjamin (1892.-1940.), Max Horkheimer (1895.-1973.), Herbert Marcuse (1898.- 1979.), Jürgen Habermas (1929.-), Gaston Bašlar (1884. – 1962.) i drugi. U čemu su sličnosti profesora Prohića sa grčkim i savremenim filozofima? One se ponajprije ogledaju u tome što je i Kasim Prohić, bio racionalista koji je nastojao filozofske i druge kategorije objasniti racionalno-naučnim putem, odnosno umnim spoznajama. Takva profesorova promišljanja u njegovim knjigama, člancima i studijama rezultirala su mnoštvom jezgrovitih i smislenih tumačenja koja i sada korespondiraju s znanstvenim, filozofskim i drugim spoznajama.

O filozofiji i životu profesora Prohića u više navrata svoje tekstove, prigodne govore, sjećanja pored ostalih, objavljivali su i predstavljali Abdulah Šarčević, Dževad Karahasan, Senadin Lavić, Sadudin Musabegović, Senadin Musabegović, Sanjin Kodrić, Delić Zlatan, Sead Šemsović, Irma Marić, Stevan Tontić, Hasija Borić-Stojić, Mile Stojić, Vladimir Premec, Radomir Konstatinović, Sevla Krivić, Kasim

Ihtijarević i drugi. U ovom radu bit će prezentirana sjećanja i fragmenti istraživanja o pedagoškom i društvenom angažmanu profesora Prohića. Rad je strukturiran na način da tematskim cjelinama pristupa iz perspektive prosvjetiteljstva i moderne, uz istovremeno izbjegavanje potvrđivanja „starih" ili pak formiranja „novih" mitova o mjestu i ulozi bosanskohercegovačkih intelektualaca u razvoju i perspektivama naše domovine Bosne i Hercegovine.

2.0 Filozofski , pedagoški i društveni angažman profesora Prohića: historijski kontekst

Prema istraživanjima Delić Zlatana, Prohićevu „poziciju mogli bismo opisati kao transfilozofsko, metaestetičko razumijevanje filozofije i umjetnosti. Zaslužan je za svojevrsno literariziranje filozofije u Bosni i Hercegovini. Pretvaranje filozofije u literarni žanr, odnosno u vrstu pisanja (vezano uz imena kao što su Derrida, Barthes, Rorty, Sloterdijk, Deleuze itd.) opisivano je u mnogostruko posredovanim raspravama o »kraju filozofije«, »kraju povijesti«, »kraju moderne« itd. Nakon ratnih i postratnih pokušaja da se (na simboličkim i institucionalnim razinama etno-klero-nacionalističke i tržišno fundamentalističke konstrukcije »znanja« i »vjerovanja«), obesmisli sama ideja zajedničkog života u Bosni i Hercegovini, kao i da se potisnu ideje multikulturalizma i metodološkog kozmopolitizma – tekstovi Kasima Prohića dobivaju dodatna kozmopolitska i transkulturna, pa čak, možda, i emancipatorska i subverzivna značenja".[1]

U vezi s navedenim, treba reći da profesor Prohić nakon što je 1964. godine doktorirao na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, istažuje i prezentira umjetničku, filozofsku, književnu, pa i političku svijest i praksu Muslimana u tadašnjoj BiH koja je bila formalno ravnopravna republika u sastvu bivše SFRJ. To je i period kada se priznaje i afirmira posebna nacija Muslimana, kako u BiH, tako i na najširem prostoru tadašnje Jugoslavije. S tim u vezi, profesor Prohić je bio svjestan značaja i značenja priznavanja Muslimana kao naroda (1968.), te konačnog prihvatanja Muslimana kao ravnopravne nacije koja se kao takva izjasnila na popisu stanovništva SFRJ iz 1971. godine.

1 Detaljnije o ovome pogledati u: Delić, Z (2013). „Estetska teorija spoznaje, tekstualni aktivizam i fenomenografija u djelu Kasima Prohića", Tuzla: *Filozofska istraživanja,* Sv. 2., str. 269. - 270.

U tom periodu profesor Prohić piše zaista vrijedne i značajne knjige o pjesništvu Mehmedalije Maka Dizdara, te prozi Mehmeda Meše Selimovića. Tada se objavljuju njegove knjige *Činiti i biti* (1972.)[2] u izdanju „Svjetlosti" iz Sarajeva u kojoj na suvremen filozofski i estetički način govori o romanima „Tvrđava" i „Derviš i smrt", bh književnika Meše Selimovića. Nešto kasnije Prohić objavljuje kapitalnu studiju *Apokrifnost poetskog govora* (1974.), djelo posvećeno poeziji velikog Maka Dizdara.[3]

Treba reći da je profesor Prohić knjige eseja o prozi Meše Selimovića i pjesništvu Maka Dizdara, napisao nakon sto je u svojoj studiji *Odvažnost izricanja fenomenologija životnih formi* (Zagreb, 1970. godine) naglasio da je „esej forma koja u našoj filozofiji nije posebno njegovana. Po prirodi fragmentaran, esej najpotpunije izražava opštu situaciju u kojoj se našlo mišljanje poslije velikih sistema, te velike „uobraženosti pojma" da svijet može koncipirati „na svoju sliku i priliku". Ako je danas opšte uvjerenje da je moguće pisati jedino aforistički, „povodom", marginalno", onda esej tu mogućnost iskazuje neposrednije i – „prirodno". [4]

Prema mišljenju određenih autora Makova poezija „legitimirala je Bosnu kao jedinu (i jezičku) domaju Kasimova naroda/nacije; Mešino prozno djelo, posebno „Derviš..." i „Tvrđava", superiorno je ozakonilo Islamsku, vjersko-civilizacijsku, paradigmu u njoj, oslobođenu atributa fanatizma (danas bi je valjalo oslobađati od onih fundamentalizma,

---

2 Prema sjećanjima profesorovog studenta Fuada Đidića i prijateljice Zdenke Pregelj, profesor Prohić je knjigu *Činiti i biti* posvetio svojoj majci i sestrama. U kontekstu navedenog, Zdenka Pregelj na svom twitter profilu u vezi s knjigom *Činiti i biti* ističe sljedeće: „...pisao ju je u svom skromnom stanu u Hasana Kikića ulici, na kuhinjskom stolu, kucajući na Biser mašini. Svoju majku - koju smo i mi ostali zvali Majka, jako je volio. Bio je jedini sin među sestrama, obožavan od svih". Detaljnije o ovome vidjeti na twitter profilu Zdenka Pregelj@CountessBezuhov (pristup 21. 03. 2023.)

3 Vidjeti u: Bosnawi, S. M (2004). „Filozofska nostalgija Kasima Prohića - sasma izbliza - (U povodu dvadesete obljetnice smrti)", esej napisan za Simpozij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u povodu 20- obljetnice smrti Kasima Prohića, objavljen je u magazinu DANI, Sarajevo, broj 390 (3.12.2004) i 391 (10.12.2004).

4 Prohić, K. (1970). *Odvažnost izricanja fenomenologija životnih formi,* Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, str. 10.

integrizma, terorizma); Kasimom -ne-od- filozofirani Sušić osamostalio je mentalnu i povijesnu osobnu kartu istog tog naroda, koliko god on, još od turskog vakta i austrijskih vremena, sve do savremenog nacionalnog istrajavanja između imperijalnih ambicija malih susjeda, uvijek bio prisiljavan činiti lepe svakom novom gospodaru; pa i današnjem, međunarodnom".[5]

U vezi s navedenim promišljanjima i ocjenama bh pjesnikinje Bosnawi, valja naglasiti da je i sam profesor Prohić, filozofski interpretirajući Selimovićev roman *Tvrđava*, podcrtao sljedeće: „Selimovićeva *Tvrđava* je roman o Bosni. Istina, ne o Bosni prošloj, bez obzira što je radnja situirana u jedno „davno prošlo vrijeme", niti o sadašnjoj već o zemlji – Bosni koju bi, da je nema, trebalo izmisliti: toliko je za Selimovića potencijalna snaga Bosne kao metafore i simbola".[6]

Paralelno sa profesorovima filozofskim, pedagoškim i društvenim angažmanom na planu afirmacije kulture, identiteta i razvoja Muslimana u naznačenom periodu, a posebno koncem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX stoljeća, intenziviraju se velikosrpski nacionalistički nasrtaji na SR Bosnu i Hercegovinu, a posebno na Muslimane. To je sa geopolitičkog aspekta veoma turbulentno vrijeme, kako u bivšoj SFRJ, tako i u drugim zemljama Zapadnog Balkana, Evrope i svijeta, budući da je 1979. godine u Iranu na vlast došao Homeini i stvorena je Islamska Republika Iran, u tadašnjoj SFRJ umro je predsjednik Josip Broz Tito (1980.), na području AP Kosovo tokom februara i marta 1981. godine izbile su demonstracije protiv režima u SR Srbiji i tadašnjoj SFRJ, u tadašnjoj SR Bosni i Hercegovini, kao i u SFRJ otpočinju intenzivne pripreme i radovi za održavanje XIV ZOI.

S obzirom na ukupna dešavanja u Bosni i Hercegovini, a posebno u intelektualnoj sferi, u nekoliko navrata pitaali smo profesora Prohića kuda nacionalistički napadi na Bosnu i Hercegovinu vode, te šta je činiti studentima sa našeg i drugih odsjeka sa Fakulteta?! Rekao mi je da mi i dalje trebamo vrijedno i odgovorno studirati, te da će profesori sa FPN i Filozofskog fakulteta (Muhamed Filipović, Arif Tanović, Muhsin

5 Bosnawi, S. M (2004). „Filozofska nostalgija Kasima Prohića - sasma izbliza– (U povodu dvadesete obljetnice smrti)", esej napisan za Simpozij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u povodu 20- obljetnice smrti Kasima Prohića, objavljen je u magazinu DANI, Sarajevo, broj 390 (3.12.2004) i 391 (10.12.2004).

6 Prohić, K. (1972). *Činiti i biti.* Sarajevo: „Svjetlost" IP Sarajevo, str. 144.

Rizvić, Enes Duraković i drugi), kao i politički organi i strukture BH vlasti adekvatno odgovoriti napadačima na Bosnu i Hercegovinu.

Imajući u vidu navedeno, nastavili smo tokom 1980. i 1981. godine vrijedno studirati, pri čemu smo pažljivo osluškivali i pratili nacionalističke napade iz Sarajeva i Beograda na profesore našeg Fakulteta, kao i na ukupne vrijednosti Bosne i Hercegovine. Također, u naznačenom periodu ohrabrivalo nas je profesorovo dostojanstveno i odgovorno držanje, pri čemu smo i sami osjećali da kroz svoj angažman trebamo ustrajati na vrijednostima i etici koju je on (profesor Prohić) praktikovao.

U kontekstu velikosrpskih nasrtaja na Bosnu i Hercegovinu, a posebno na nacionalni identitet Muslimana, čini se da je ključni okidač za profesorovo polemičko uključivanje u tadašnjoj periodici SR BiH i SR Srbije, bila pojava i objavljivanje knjige Esada Ćimića pod naslovom *Politika kao sudbina. Prilog fenomenologiji političkog stradalništva*, objavljena 1982. godine u Beogradu u izdanju NIRO "Mladost"**.** Prema istraživanjima Denisa Veladžića tokom 1983. godine pojavila se „jedna duža polemika na stranicama NIN-a između Kasima Prohića, tada profesora na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, i Nikole Miloševića, književnog kritičara i profesora s Filološkog fakulteta u Beogradu, koji je, uz Nenada Kecmanovića i Predraga Matvejevića, bio recenzent Ćimićeve knjige, ukazuje na isforsirane predodžbe "beogradske čaršije" o dogmatskoj BiH i instrumentalizaciju Bošnjaka u svrhu konstruisanja tamnovilajetske BiH".[7]

U vezi s navedenim, profesor Prohić će u tekstu "Istina kao fikcija", objavljenom u NIN-u od 6. februar 1983. godine, naglasiti da je Miloševićeva recenzija "rijetko panegirički intonirani tekst" jednoj pseudonaučnoj analizi, te upitati „kako to da se Ćimićeva slika Sarajeva, kao intelektualne, s naglašenim prefiksom "muslimanske" baruštine, duhovne bedastoće i epicentra moralnog raspada tako olako uzima za istinu". U istom tekstu, profesor Prohić jasno razobličava Ćimićevu i Miloševićevu ulogu u kampanji protiv Bosne i Hercegovine, a posebno Muslimana**,** pri čemu naglašava sljedeće: "N. Milošević, valjda, zna za

7 Vidjeti u: Veladžić, D. (2019). „Diseminacija slike tamnovilajetske BiH u beogradskoj izdavačkoj i informativnoj djelatnosti s početka 1980-ih godina", Sarajevo: Historical Searches br. 18., str. 139. -140.

Ćimićevu intrigu da su ga iz Sarajeva 'protjerali' muslimanski nacionalisti a svi oni koji su iole pomnije pratili šta se na temu 'muslimanstva' napisalo i reklo u posljednje dvije-tri godine mogli su zaključiti da se radi o organizovanoj akciji, vješto i ponekad perfidno vođenoj, da samo uz njih – bosanskohercegovački 'tamni vilajet' ne ostavi ni jednog časa na miru, da se muslimansko u njemu (ne kao vjersko nego kao nacionalno) proglasi i civilizacijski, i kulturno i etički usudnim retardirajućim faktorom. To 'prosvetljavanje' mrkle noći jedne 'sredine' i jednog 'mentaliteta' imalo je, najčešće, karakter senzacionalističkih, bizarnih 'otkrića' ali je ponekad dobijalo ili pokušavalo dobiti teorijsku razinu."[8]

Spočitavajući Miloševiću nedostatak etičke odgovornosti za javnu riječ kojoj je lažno pretpostavio transcendentalne granice prosvjetiteljstva i humanizma, imputira mu da je kompromitovao svoj naučni integritet stavivši ga u službu "te i takve" politike. U svom odgovoru na stavove i komentare profesora Prohića, filolog i član SANU-a Nikola Milošević „insistira na glavnoj poruci Ćimićeve knjige, na kojoj su se bazirale i povike o dogmatskoj i čvrstorukaškoj BiH, da "administrativnim intervencijama – počevši od sudskih presuda pa sve do famoznog paragrafa o moralno-političkoj podobnosti, ne mogu se i ne smeju se rešavati naučni i teorijski sporovi u onom društvu čiji su glavni programski dokumenti inspirisani idejom jedne samoupravne, demokratske varijante socijalizma".[9]

U odgovoru na Miloševićeve stavove, profesor Prohić u tekstu "Riječ je o odgovornosti a ne o carstvima: nebeskim i zemaljskim", a koji je objavljen u NIN-u 20. februar 1983, na straicama 4. i 6., zaista argumentovano ističe sljedeće: „Ne bježim da odgovorim: knjige ne treba zabranjivati, a još manje spaljivati, samo treba krajnje odgovorno (i stručno, i moralno, i politički) prosuđivati koji rukopis treba da postane javno dobro. Da budem još određeniji: da se Milošević ponašao kao javna odgovorna ličnost, ni 'Anatema' Vojislava Lubarde, ni 'Nož' Vuka Draškovića, ni 'Politika kao sudbina' Esada Ćimića ne bi imale

8 Prohić, K. (1983). "Istina kao fikcija", Beograd: *NIN* od 6. februar 1983., str.2.,8. i 13.

9 Vidjeti u Veladžić, D. (2019). „Diseminacija slike tamnovilajetske BiH u beogradskoj izdavačkoj i informativnoj djelatnosti s početka 1980-ih godina", Sarajevo: Historical Searches br. 18., str. 140., te u: Milošević, N. (1983)."Carstvo nebesko i carstvo zemaljsko", Beograd: *NIN*, od 13. februara, str. 4. i 6.

njegov 'samo stručni blagoslov'."[10]

U kontekstu tretiranja Bosne i Hercegovine kao „tamnog vilajeta", sjajne i dalekosežne analize i procjene prezentira Aida Hozić u svom radu „Šarčević/Adorno: Fragmenti oštećenih života" koji je posvećen sjećanju na profesora Abdulaha Šarevića, navodeći između ostalog, sljedeće: „Beograd i Zagreb su Sarajevo 70-ih i 80-oh godina, dobro je poznato, vidjeli kao „tamni vilajet", iz kojeg su slobodnoumni intelektualci bježali u liberalne jugoslovenske metropole. U Sarajevu se, u tom istom periodu, mnogo radilo na registriranju i izgradnji bosanskohercegovačke kulturne baštine, na stvaranju i oplođavanju kulturnih institucija, pa se i Logos i „sarajevska filozofska škola" mogu vidjeti kao dio intenzivne kulturne djelatnosti. Opus profesora Šarčevića, djela Kasima Prohića i kozmopolitski duh Logosa navode da se taj period, koji je umnogome bio i period konstitucije bosanskohercegovačkog kulturnog suvereniteta, ali i kulturne internacionalizacije, mora ponovo kritički preispitati. Potrebno ga je analizirati ne sa stanovišta kritike komunističkog režima ili nostalgije, nego iz perspektive mislilaca, umjetnika i kulurnih radnika koji su se i u tom periodu jednoumlja znali izboriti za kreativnu autonomiju u svojim oblastima djelovanja i njom obogatiti „duh Bosne...".[11]

Prema istraživanjima određenog broja autora, velikosrpski i drugi napadi na Bosnu i Hercegovinu, a posebno nasrtaji od strane Nikole Miloševića, Nenada Kecmanovića, Vojislava Lubarde, Vuka Draškovića, Vojislava Šešelja, Esada Ćimića i drugih presudno su uticali da profesor Prohić uđe u fazu „bolesti na smrt". Tako će njegova rođaka i bosanska pjesnikinja Melika Salihbeg Bosnawi, pored ostalog, naglasiti sljedeće: „... njegova će se skora smrt početi opredmećivati tek «ubojstvom ličnosti», koje će protiv njega, nekako odveć sinhrono sa brojnim hapšenjima muslimana-vjernika, svojim bezočnim polemikama, lansirati njegovi dojučerašnji beogradski kolege i prijatelji. Nije Kasim morao, kao što i nije, doživjeti posljednji genocid u Bosni nad narodom čije se bešike nikada nije odrekao, e da bi mu, već tad, izašla pred oči ponornica što je tekla ispod samih temelja Srpske Akademije Ništavila i Umijeća

10 *Ibidem,* str.140-141.

11 Vidjeti u Hozić, A. (2022). „Šarčević/Adorno: Fragmenti oštećenih života", Sarajevo: *Dijalog br. 3-4*, str. 136.

ratovanja; napajajući prividno različita vrela naših patnji".[12]

U vezi s navedenim, sjećam se da je profesor Prohić u jesen 1983. godine nekoliko dana boravio u Bugojnu. Tada je imao zdravstvenih poteškoća koje su bile vezane za kičmu i leđa. U Bugojnu je tada živjela i radila Mustajbegović Čelebija koja je bila narodni ljekar za namještanje kičmenih pršljenova, kostiju (posebno preloma i iščašenja). Zajedno sa drugim kolegama koji su bili profesorovi studenti, bili smo domaćini njegovog boravka. Nakon nekoliko terapija, profesor se počeo bolje osjećati, pa smo tako u više navrata sjedili u restoranu i pričali o aktuelnim kretanjima u BiH i SFRJ. Posebno su nas interesovali detalji oko njegove polemike sa Nikolom Miloševićem, te stavovima i komentarima Esada Ćimića koje je predočio u svojoj knjizi *Politika kao sudbina...*

Tokom razgovora profesor Prohić nam je u više navrata ponovio da je ponašanje i kvazinaučno djelovanje Esada Ćimića nanijelo i nanosi ogromu štetu svima narodima u BiH, a posebno Muslimanima.[13] U kontekstu objavljivanja Ćimićeve knjige *Politika kao sudbina...*profesor Prohić je naglašavao da je ona plod njegove inferiorne naučne pozicije i tvrdoglavosti u branjenju njegovog pseudonaučnog stava „da su

12 O ovome vidjeti u: Bosnawi, S. M. (2004). „Filozofska nostalgija Kasima Prohića - sasma izbliza (U povodu dvadesete obljetnice smrti)", esej napisan za Simpozij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u povodu 20- obljetnice smrti Kasima Prohića, objavljen je u magazinu DANI, Sarajevo, broj 390 (3.12.2004) i 391 (10.12.2004).

13 O mjestu i ulozi Esada Ćimića u tobože naučnom valoziranju, a u suštini osporavanju Muslimana kao naroda (nacije), zanimljivo, ali krajnje vjerodostojno naučno istraživanje provele je Iva Lučić, izvanredni profesor historije na Odsjeku za historiju Sveučilišta u Stockholmu . Ona dakle, u 8. Poglavlju pod naslovom PUT KA SAVEZNOM POLITIČKOM KONSENZUSU O POPISU STANOVNIŠTVA 1971, sa podnaslovom „Epizode protumobiliziranja", pored ostalog, ističe: „ Usprkos kontroli informacija u medijima Partiji nije uvijek uspjelo spriječiti neželjene epizode. Najpoznatiji primjer politički inkompatibilne izjave o nacionalnom identitetu Muslimana u medijima i dalje ostaje intervju novinara Milana Mitića s Esadom Ćimićem u televizijskoj emisiji *Mozaik* 20. januara 1971, u kojem je Ćimić propitivao egzistenciju nacionalnog subjekta Muslimana i označio ih kao „nacionalni hibrid" koji još „ ne predstavlja naciju" i samo kao reakcija na „nacionalnu afirmaciju među Srbima i Hrvatima u BiH mogao dobiti obilježje nacionalne zajednice". Detaljnije o ovome vidjeti Lučić, I. (2022*). U IME NACIJE Politički proces revaloriziranja Muslimana u socijalističkoj Jugoslaviji (1956-1971).* Sarajevo: UNIVERSITY PRESS, str. 265.

muslimani zakasnili da se izraze kao narod, a preuraili da budu nacija“. [14] Također, profesor Prohić je naglašavao da su se tada Ćimić, Milošević i drugi suprotstavljali tendencijama da se „Bosna i Hercegovina oslobodi i da stupi na historijsku scenu, da uplovi u Historiju“. Sve navedeno (komentari, stavovi, kvazinaučna tumačenja), kako je govorio profesor Prohić, uticalo je da Ćimića Nastavno–naučno vijeće Filozofskog fakulteta 1976. godine odstrani iz nastave.

Pored navedenog, profesor Prohić je prilikom naznačenih razgovora iznio veoma zabrinjavajuću činjenicu da je u beogradskom pozorištu „Ateljeu 212“, postavljena pozorišna predstava *Politika kao sudbina*...., po predlošku Ćimićeve istoimene knjige. S tim u vezi naglasio je da je ova predstava izazvala dodatnu konsternaciju i ogorčenje među profesorima Filozofskog fakulteta. Profesor Prohić, kako je istakao, „nije mogao racionalno objasniti niti sebi, niti drugima da je Nikola Milošević toliko ogrezao u velikosrpskoj nacionalističkoj ideologiji“, te da je „ Ćima (Esad Ćimić-op.a.) svjesno pristao na manipulaciju velikosrpskih nacionalista“.

3.0 Dijaloška forma i dijalektička metoda u pedagoškoj praksi i praktičnom životu profesora Prohića

Kao i kod grčkih filozofa, Prohić je prakticirao dijelektičku metodu u tumačenju, kako kategorija iz estetike, tako i iz savremene filozofije. Profesorova dijalektička metoda sadržavala je dva nivoa: ironiju i majeutiku. Naime, i Prohić je svoje studente, kroz dijalog s njima, najprije dovodio u poziciju da se suoče sa vlastitim neznanjem, da uvide koliko je put do istinske spoznaje odgovoran i mukotrpan, a u nastavku

14 Ovakav Ćimićev pseudonaučni stav u nešto dopunjenoj i izmijenjenoj formi: “Ja sam Hrvat i ne mogu nacije mijenjati kao košulje. Muslimani su zakasnili da budu narod i preuranili da budu nacija” prenesen je i u sadržaju natuknice „Esad Ćimić“ koja je objavljena na web stranici WIKIPEDIJA _ Slobodna enciklopedija file:///C:/Users/ahmed/OneDrive/Documents/AKTUELNO/PROHI%C4%86%20K/Esad%20%C4%86imi%C4%87%20%E2%80%93%20Wikipedija.html (pristup 23.01.2023.).

razgovora, u drugoj fazi, svojim pitanjima i tumačenjima pomagao je studetima da dođu do znanja, odnosno da iskažu («porode») ono što su u sebi već nosili. Kako bi to rekao filozof Adorno, čiju je *Estetički teoriju* profesor Prohić preveo, valjalo je „proći kroz ledenu pustinju metafzike", da bi se došlo do lucidnih i validnih spoznaja o pitanjima i temama cjelokupne teorijske i praktične filozofije.

U kontekstu navedenog, potrebno je naglasiti da je profesor Prohić na svojim predavanjima isticao da svoje studente treba podučiti kako da usvajaju nastavno gradivo, kako da se koriste literaturom, te u konačnici „kako da misle svojom glavom". Na taj način, isticao je Profesor bit ćete u stanju da „donosite odgovorne odluke da smisleno postupate u praksi". Također, profesor Prohić nas je, kao i ranije generacije studenata, podsticao i ohrabrivao da pišemo prikaze i članke iz oblasti savremene filozofije kako bi ih objavili u časopisu za filozofiju i društvena pitanja „Dijalog" čiji je bio urednik.

Takav odnos profesor Prohić prema nama ispoljavao je i kada smo kao studenti četvrte godine u proljeće 1981. godine išli na *Filozofijadu*, susrete filozofskih fakulteta koji su aprila 1981. godine održani u Lipici u Sloveniji. Sjećam se da manifestacija održavala u napetoj atmosferi, budući da su tokom februara i marta 1981. godine na Kosovu izbile studentske demonstracije. Neke kolega iz Zagreba i Ljubljane iskazivali su svoje nesvakidašnje ponašanje i djelovanje. Između ostalog, tražili su od studenata da popune anketu u kojoj su bila pitanja o tome da li tadašnja „SFRJ treba napustiti Pokret nesvrstanih", te „da li se treba priključiti NATO savezu"?! Kod većine studenata ova anketa izazvala je dodatnu zbunjenost, pa i kod nas sa Filozofskog fakulteta iz Sarajeva. Što bi se reklo „mi smo to ignorirali i držali se vlastitog zabrana". Kada smo o tome, po povratku u Sarajevo, informirali profesora Prohića, on se blago nasmijao i rekao: „To su pitanja koja su političke i strateške naravi, te da o njima konačnu odluku mogu donijeti vlasti SFRJ, odnosno vlasti republika i pokrajina".

Profesorica filozofije u Gimnaziji u Konjicu, Sevla Krivić, studentica profesora Prohića govoreći o njegovom pedagoškom i praktičnom djelovanju, pored ostalog je istakla: „Ako bih morala odgovoriti na glavno pitanje filozofije „Šta je čovjek?" moj odgovor je da je to Kasim Prohić, jer ga obilježavaju četiri vrline koje još pominje Platon u antičkoj Grčkoj, a to su: mudrost, hrabrost, skromnost i pravednost, jer bez toga

nema čovjeka".[15] U vezi s navedenim, profesor Kasim Ihtijarević govoreći o Kasimu Prohiću rekao da je on svoj život temeljio na najvećim ljudskim vrlinama: iskrenosti, skromnosti, znanju i svemu što filozofija nudi kao jedan od izlaza od zamki vremena u kojem čovjek živi. Mi danas živmo u vremenu gdje je materijalizam toliko dominantan i „gazi" ono na čemu se temelji dostojanstveno ljudsko biće".[16]

4.0 Posljedice društvenog angažmana profesora Prohića

Nakon završenih terapija u Bugojnu, u jesen 1983. godine profesor Prohić vratio se u Sarajevo i nastavio sa svojim pedagoškim i društvenim angažmanom. Neke kolege su mi već tada govorile da se profesor povukao u sebe, da vrlo rijetko drži predavanja, da je bolest ipak uznapredovala, te da najviše boravi u kući u naselju Glavatićevo, općina Konjic. Koliko je profesor Prohić osjećao intenzivne nacionalističke nasrtaje iz Beograda i njihovih eksponenata iz BiH, te unatoč tome ostao moralna gromada i saborac čestitih, vrijednih i pamtetnih ljudi, svjedoči i kazivanje filozofa i književnika Radomira Konstantinovića. Naime, pojedini mediji prenijeli su izjavu Radomira Konstantinovića, povodom 25. godišnjice smrti profesora Prohića, u kojoj je iznio svoja sjećanja i svjedočenje o Sarajevu i profesoru, prije agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.). S tim u vezi Konstantinović, kolega i prijatelj profesora Prohića između ostalog ističe: «Moje Sarajevo, to je Kasim Prohić. Kasim Prohić je demokrata onoliko koliko zna da je njegova misao u kretanju i da podrazumeva svoju permanentnu izgradnju kao permanentnu samonegaciju, antidogmata, i prema tome, sve što je u prilog zatvaranju on je protiv toga. On je bio za ono što sam ja sa drugima naravno nazivao otvorena forma.... Kasim Prohić me je podržao ne samo kao recenzent *Bića i jezika*, nego i kao čovek koji me je branio od velikosrpskih nacionalista i onda kad oni još nisu ni mislili da će petokraku zvezdu da zamene kokardom».[17]

---

15 Detaljnije o ovome vidjeti u tekstu „Sjećanje na filozofa Kasima Prohića", objavljen 30. 11. 2022. godine na portalu https://radiokonjic.ba/sjecanje-na-filozofa-kasima-prohica/ (pristup 21.01. 2023.)

16 *Ibidem*

17 Više o ovome pogledati u tekstu „In memoriam: Kasim Prohić", objavljen 30. 11. 2009. godine na portalu https://radiosarajevo.ba/metromahala/lica/in-memoriam-kasim-prohic/15846 (pristup 19. 02. 2023.)

Prema kazivanju pojedinih profesorovih kolega (Vladimir Premec) koji su ga posjećivali na Klinici „Rebro" u Zagrebu, a koje su oni prenijeli svojim studentima, bolesni Prohić znao je reći sljedeće: „Izvjesno je da ću umrijeti, no, bojim se da Bosna ulazi u rat". Profesorovo sumorno viđenje budućnosti Bosne i Hercegovine, obistinilo se nekoliko godina kasnije. Jer, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.), počinjeno je mnoštvo nepojamnih ratnih zločina, te genocid nad Bošnjacima, naroda kojem je pripadao i profesor Kasim Prohić. Prema presudama Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) iz 2001. godine, Srebrenički masakr je presuđen kao genocid.[18]

Profesor Prohić u svom filozofskom i ukupnom društvenom angažmanu godinama je aktivno učestvovao u „mnogim naučnim projektima, kulturnoj razmjeni, okruglim stolovima i u razgovorima o širem jugoslavenskom kulturnom prostoru, gdje je uvijek isticao bosansku posebnost i samostalnost. Prohić je još 1983. godine, i pored pritisaka i prijetnji, hrabro i dostojanstveno razobličavao nacionalizam beogradskih krugova i može se reći da je jedan od prvih koji je položio život u odbrani BiH..."[19]

5.0 Ostavština profesora Prohića

Profesor Prohić svojim naučnim, filozofskim, pedagoškim i društvenim angažmanom bio inspiracija mnogim profesorima i studentima da kontinuirano rade na promociji i afirmiranju multietničkih, multireligijskih, te u konačnici bosanskih (bosanskohercegovačkih) vrijednosti u oblastima filozofije, književnosti, umjetnosti, kulture općenito. Mnoštvo je kolega i studenata profesora Prohića koji su bili ili još uvjek su angažovani kao nastavnici u gimnazijama i srednjim školama u Bosni i Hercegovini, na univerzitetima u Sarajevu, Tuzli, Mostaru i dr. koji su prakticirali ili praktikuju etički odgovoran odnos prema domovini Bosni i Hercegovini kojem su podučavani od strane profesora Prohića. Posebnu vrijedost predstavljaju pjesnici i književnici

18 Šire o ovome vidjeti u natuknici „Genocid u Bosni i Hercegovini", objavljenoj na web stranici https://bs.wikipedia.org/wiki/Genocid_u_Bosni_i_Hercegovini (pristup 31.01.2023.)

19 O mjestu i ulozi profesora Prohića u afirmaciji i odbrani bosanskog identita vidjeti u tekstu „Obilježena 28. godišnjica smrti Kasima Prohića", objavljen na portalu https://www.klix.ba/vijesti/bih/obiljezena-28-godisnjica-smrti-kasima-prohica/121130135 (pristup 04. 02. 2023.)

BiH koji su bili studenti profesora Prohića, diplomate i ambasadori BiH, univerzitetski profesori na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Fakultetu političkih nauka, Fakultetu islamskih nauka, Likovnoj akademiji u Sarajevu i dr.

Jedan broj kolega i studenata profesora Prohića na univerzitetima u Banja Luci, Istočnom Sarajevu, te u R Srbiji, kako u toku agresije na našu državu, tako i u poslijeratnom periodu, odustao je od profesorovih temeljnih pedagoških i etičkih principa, pri čemu su se aktivno uključili u velikosrbijanski narativ i praksu. Neki od njih i dalje veoma aktivno rade na propagiranju bosanskohercegovačkog entiteta Republika srpska, kao samostalne države koja se u konačnici treba priključiti Republici Srbiji.

Pored navedenog, filozofska zaostavština, konkretna pedagoška i društvena praksa profesora Prohića, značajna su zaštita od razbijačkih aktivnosti protiv Bosne i Hercegovine, koje planiraju i realiziraju intelektualni i politički krugovi iz Bosne i Hercegovine i R Hrvatske. Naime, u bosanskohercegovačkoj javnosti prisutna je više od 15 godina rasprava o mogućem i navodno potrebnom konsocijacijskom uređenju BiH, osobito nakon što je Mirjana Kasapović, politologinja iz Zagreba 2005. godine objavila studiju *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*. Nažalost među zagovornicima ideje o konsocijacijskom uređenju Bosne i Hercegovine, što je prema određenom broju autora iz oblasti geopolitike i geofilozofije sa prostora entiteta Federacija BiH, zapravo eufemenizam za uspostavu „Trećeg entiteta" koji je svoje zločinačke i krvave posljedice imao u periodu 1992.- 1995. godine je i jedan broj profesorovih bivših studenta.

U kontekstu navedenog, treba naglasiti da je Nikola Milošević, profesor sa Filološkog fakulteta iz Beograda s kojim je profesor Prohić tokom 1981. godine imao izuzetno oštru, ali argumentovanu polemiku, od strane velikosrpskih i velikosrbijanskih krugova u Beogradu, dodatno glorifikovan i proglašavan izuzetnim filologom, filozofom, te književnim kritičarem. Niko ne pominje njegov nacionalistički i šovinistički angažman koji je bio usmjeren protiv Bosne i Hercegovine, te u konačnici Muslimana kao ravnopravnog naroda u Bosni i Hercegovini. Znakovito je da je tokom 2021. godine svečano otkrivena bista akademika prof. dr. Nikole Miloševića u auli Filološkog fakulteta u Beogradu. Pored navedenog, Radio Beograd ustanovio je „Nagradu Nikola Milošević", za najbolju knjigu u oblasti teorije književnosti i

umetnosti, estetike i filozofije".[20]

Imajući u vidu navedeno, može se ustvrditi da je institucionalno sjećanje u Bosni i Hercegovini na rad i djelo profesora Prohića skromno. Kontinuirano sjećanje na život i djelo profesora Prohića od njegove smrti obilježava se u njegovom rodnom Konjicu. To čine pojedine nevladine organizacije, građani i studenti profesora Prohića koji žive i rade u ovom gradu. Treba reći da su se pojedine godišnjice od smrti profesora Prohića organizovale i na Odsjeku za filozofiju i sociolofiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu kada su o životu i djelu profesora Prohića govorili pojedini profesori i studenti. Tako je akademik Vladimir Premec kolega i prijatelj profesora Prohića na Okruglom stolu u povodu 28. godišncve smrti Kasima Prohića, pored ostalog naglasio: „ Uspomena na Kasima možda će jednog dana biti zaboravljena, ali pisana riječ Kasima Prohića predstavlja perlu ne samo misli i vrednota bošnjačkog naroda nego i ove složene zemlje Bosne kojoj je s toliko srca, uma i dara pripadao".[21] Isto tako, povodom 30. godišnjice smrti profesora Prohića, 26. 11. 2014. godine u organizaciji Bošnjačkog instituta Sarajevo – Fondacije Adila Zulfikarpašića, Bošnjačke zajednce kulrure *Preporod* i Asocijacije nezavisnih intelektualaca Krug 99, održana je manifestacija sjećanja na „filozofa, estetičara, profesora Univerziteta Sarajevo, koji je obilježio duhovnu situaciju vremena Bosne i Hercegovine i okruženja u XX stoljeću", u okviru koje su govorili akademik Abdulah Šarčević, akademik Vladimir Premec, Sulejman Bosto, Emina Kečo, Ivo Komšić, Senadin Lavić...[22]

Tekstovi, komentari, prigodni govori o životu i djelu profesora Prohića ne smiju biti tek puko sjećanje na njegovo kolosalno teorijsko i praktično djelo koje je uradio za opstojnost i demokratki razvoj Bosne, njene kulture i ukupnih vrijednosti Bošnjaka, Hrvata, Srba i Ostalih koji

20 Šire o ovome vidjeti u tekstu „Konkurs za nagradu Nikola Milošević", objavljen na web stranici http://seecult.org/konkurs/konkurs-za-nagradu-nikola-milosevic-0 (pristup 06.02.2023.)

21 Detaljnije o ovome vidjeti u tekstu „Velikan Evropskog Duha: obilježena 28. godišnjica smrti Kasima Prohića", objavljen 30. 11. 2012. godine na portalu https://www.klix.ba/vijesti/bih/obiljezena-28-godisnjica-smrti-kasima-prohica/121130135 (pristup 06. 02. 2023. godine)

22 Detaljnije vidjeti na https://www.facebook.com/KRUG99/photos/a.821689844562120/821689804562124 (pristup 12. 02. 2023.)

su živjeli i žive u Bosni i Hercegovini. U vezi s navedenim, neophodno je kontinuirano i institucionalno njegovati kulturu sjećanja na učenje i djelo profesora Prohića, budući da je ono još uvijek aktuano i izdražava povjesni smisao i kušnju. Bilo bi višeznačno važno da Odsjek za filozofiju, te Filozofski fakultet iz Sarajeva u saradnji sa UNSA ustanove godišnju „Nagradu Kasim Prohić" za najbolju knjigu u oblasti filozofije, umjetnosti, estetike i teorije književnosti.

Također, radi disperzije svekolikog filozofskog i kulturološkog života u Bosni i Hercegovini, potrebno je dodatno osnažiti manifestaciju „Kasim Prohić- Činiti i biti" koja se održava u Konjicu (profesorovom rodnom mjestu), a u okviru koje bi učestovali relevantni autori iz Bosne i Hercegovine, zemalja regije, Evrope i svijeta, kako bi se predstavile nove spoznaje o značaju i značenju života i djela profesora Prohića. Naravno, od profesora nema potrebe praviti „bronzani lik", niti mit o njegovom značaju i značenju za kulturu Bosne i Hercegovine, za njenu opstojnost općenito. Naprotiv, kroz kritičku valorizaciju, kontinuirano treba isticati , filozofsko, pedagoško i etičko djelo profesora Prohića koje može i treba biti inspiracija i uzor mladima generacijama zemlje Bosne.

Ovakva potreba za kulturom sjećanja na profesorov život i djelo, neophodna je i zbog glorifikovanja radova i života Esada Ćimića u R Hrvatskoj koje je dobilo gotovo mitske razmjere. Naime, u *Zborniku* „Esadu Ćimiću u čast: zbornik radova povodom 80. godina života", kojeg je objavilo Sveučilište u Zadru 2011. godine, profesor Božo Rudež u svom radu Ćimića promatra kao erazmovskog intelektualca, dok profesor Nikola Dugandžija „njegovu poziciju u svijetu uspoređuje sa Spinozinom".[23]

Unatoč navedenim nekritičkim ocjenama rada i djela Esada Ćimića, uočljivo je da se on (Čimić) niti u Hrvatskoj, niti u Srbiji, nije konkretno suprotstavljao medijskoj (artiljerijskoj) pripremi velikosrbijanskih, a kasnije i velikohrvatskih hegemonista da se naša domovina razori i u konačnici podijeli između ova dva velikodržavna projekta. Naprotiv, on je u Beogradu veoma aktivan sve do 1992. godine kada je otpočela agresija na našu zemlju, a u periodu od 1992. pa sve do danas aktivan je na Fakultetu u Zadru, te Institutu za društvena istraživanja „Ivo Pilar" u Zagrebu, odakle je vršena i još uvijek se vrši medijska propaganda protiv cjelovitosti Bosne i Hercegovine.

23 O ovome vidjeti u: Vukić, A. (2013). „Esadu Ćimiću u čast: zbornik radova povodom 80. godina života", Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, str. 108.

Stoga je sasvim razumljivo pitanje da li Čimić, unatoč dijalektici ili „radu pojma" može odgovorno i naučno promišljati budućnost Bosne i Hercegovine, odnosno opstanka i daljeg prosperiteta Bošnjaka, ranije Muslimana koje je Ćimić osporavao i kao narod i kao naciju. Jer, prema dostupnim informacijama iz medija, profesor Ćimić se od 2007. godine pa do 2014. godine ponovo intenzivno pojavljuje na prostorima Bosne i Hercegovine, gdje promoviše svoju knjigu, te navodno „novi pogled i uvide o Bošnjacima". U tom smislu znakovito je Ćimićevo objavljivanje knjige pod naslovom *Od monologa prema dijalogu o bošnjačkoj sudbini* koja je objavljena 2013. godine u Zagrebu.

6.0 Zaključna razmatranja

Sublimirajući u sebi filozofske, naučne i pedagoške spoznaje, profesor Kasima Prohić je bio izvanredan pedagog i profesor, gotovo raritetna pojava za vrijeme u kojem živio i djelovao. Istraživanja su pokazala da je profesor Prohić, svojim ukupnim znanjem nastojao da se kod Muslimana i njihovih intelektualaca spriječava fatalizam, stereotipnost i defetizam, a razvija svijest o potrebi determiniranja realno mogućeg i što boljeg položaja Muslimana, ali i drugih naroda i SR Bosne i Hercegovine u socijalističkom sistemu kakav je predstavljala SFRJ, s ciljem očuvanja nacionalnih, vjerskih, kulturnih i svakih drugih vrijednosti i posebnosti. Na taj način profesor Prohić se, slično kao grčki filozofi, pa i kasniji savremeni racionalisti svojim praktičnim angažmanom suprostavljao bilo kom obliku ideološkog konzervatizma ili relativizma, maskiranog kao progresivnost, a ustvari podređenog ličnim i grupnim interesima režimskih (velikosrpskih) autoriteta kojima su Bošnjaci, kao narod, gotovo u kontinuitetu bili podvrgavani.

Istraživanja su pokazala da je profesor Prohić bio svjestan da se nacionalne, vjerske, kulturne i sve druge vrijednosti Muslimana mogu očuvati prvenstveno jasnim političkim ciljevima i borbom. Jasno je da su i ova promišljanja profesora Prohića i danas i te kako aktuelna, posebno nakon minule agresije i genocida počeinjenog u Bosni i Hercegovini, i ona će zasigurno i u narednom periodu izdržavati povijesni smisao i kušnju. Profesor Kasim Prohić je, slično kao i grčki filozofi i savremeni racionalisti, kod svojih studenata i muslimanske inteligencije insistirao na znanju kroz koje ili s kojim se stiču i vrline. Upravo zbog toga profesor Prohić je kroz svoj praktični način života, kroz svoja predavanja i razgovore sa studentima insistirao na

umjerenosti, samosavladavanju i usavršavanju, što je i bitna odrednica grčke, odnosno filozofije uopće.

Svojim odgovornim angažmanom i u okviru filozofske biblioteke Logos, profesor Prohić je zajedno sa Vanjom Sutlićem i Abdulahom Šarčevićem, kao odgovorni urednik ili član redakcije 60-ih, 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, objavljivao ključna djela svjetske filozofije, nerijetko prije nego što su prevedena na engleski jezik. Upravo zbog toga možemo se saglasiti sa ocjenom profesora Šarčevića prema kojoj je „Logos smatrao najvećim izdavačkim, filozofskim poduhvatom u nekadašnjoj Jugoslaviji, a svoj doprinos redakciji Logosa životnim djelom, bez obzira na to da li se njegovo ime pojavljivalo na koricama pojedinih izdanja ili ne".

Život i djelo profesora Prohića bila je „otvorena forma", koja je bila potrebna za sve, ali istovremeno veoma opasna za njegovu duhovnu i svekoliku opstojnost. U svom ukupnom angažmanu, profesor Prohić je uvijek isticao bosansku posebnost i samostalnost. To je intenzivno činio i 1983. godine, kada je i pored pritisaka i prijetnji, hrabro i dostojanstveno razobličavao nacionalizam beogradskih krugova, pri čemu se može se reći da je jedan iz plejade bosanskohercegovačkih intelektualaca koji su položili život u odbrani BiH.

Ovaj rad o filozofskom, pedagoškom i društvenom angažmanu profesora Prohića, pokazuje da je njegovo djelo i dalje jedna od uspješnih brana od imperijalnih i nacionalističkih nasrtaja i sa Istoka i sa Zapada na našu domovinu Bosnu i Hercegovinu, budući da zorno svjedoči da je nužna izgradnja i razvoj države Bosne i Hercegovine u kojoj će biti prisutan *logos* vremena, a ne samo, ili isključivo *logos* prostora i u kojoj će se „*odbaciti stanje neslobode",* a zagovarati i prakticirati „*postojanje slobode kao temelja države slobode, države koja je ostvarenje slobode*".

Literatura:

1. Bosnawi, S. M. (2004). „Filozofska nostalgija Kasima Prohića - sasma izbliza - – (U povodu dvadesete obljetnice smrti)“, esej napisan za Simpozij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u povodu 20- obljetnice smrti Kasima Prohića, objavljen je u magazinu DANI, Sarajevo, broj 390 (3.12.2004) i 391 (10.12.2004).
2. Delić, Z (2013). „Estetska teorija spoznaje, tekstualni aktivizam i fenomenografija u djelu Kasima Prohića“, Tuzla: *Filozofska istraživanja,* Sv. 2.
3. Hozić, A. (2022). „Šarčević/Adorno: Fragmenti oštećenih života“, Sarajevo: *Dijalog br. 3-4*.
4. Lučić, I. (2022*). U IME NACIJE Politički proces revaloriziranja Muslimana u socijalističkoj Jugoslaviji (1956-1971).* Sarajevo: UNIVERSITY PRESS,
5. Milošević, N. (1983).“Carstvo nebesko i carstvo zemaljsko”, Beograd: *NIN*, od 13. februara
6. Natuknici „Genocid u Bosni i Hercegovini“, objavljenoj na web stranici https://bs.wikipedia.org/wiki/Genocid_u_Bosni_i_Hercegovini
7. Prohić, K. (1970). *Odvažnost izricanja fenomenologija životnih formi,* Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu
8. Prohić, K. (1972). *Činiti i biti.* Sarajevo: „Svjetlost“ IP Sarajevo
9. Prohić, K. (1983). “Istina kao fikcija”, Beograd: *NIN* od 6. februar 1983.
10. Veladžić, D. (2019). „Diseminacija slike tamnovilajetske BiH u beogradskoj izdavačkoj i informativnoj djelatnosti s početka 1980-ih godina“, Sarajevo: Historical Searches br. 18.
11. Vukić, A. (2013). „Esadu Ćimiću u čast: zbornik radova povodom 80. godina života“, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti
12. Tekst „In memoriam: Kasim Prohić“, objavljen 30. 11. 2009.

godine na portalu https://radiosarajevo.ba/metromahala/lica/in-memoriam-kasim-prohic/15846

13. Tekst „Kasim Prohić je bio velikan evropskog duha“, objavljen na portalu https://www.klix.ba/vijesti/bih/kasim-prohic-je-bio-velikan-evropskog-duha/091130057

14. Tekst „Sjećanje na filozofa Kasima Prohića“, objavljen 30 11. 2022. godine na portalu https://radiokonjic.ba/sjecanje-na-filozofa-kasima-prohica/

15. Tekst „Velikan Evropskog Duha: obilježena 28. godišnjica smrti Kasima Prohića“, objavljen 30. 11. 2012. godine na portalu https://www.klix.ba/vijesti/bih/obiljezena-28-godisnjica-smrti-kasima-prohica/121130135

16. Tekst „Konjic domaćin manifestacije „Kasim Prohić – činiti i biti“, koji je 21. 11. 2021. godine objavljen na web stranici FTV

17. Tekst „Konkurs za nagradu Nikola Milošević“, objavljen na web stranici http://seecult.org/konkurs/konkurs-za-nagradu-nikola-milosevic-0